

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Vilh. Ia. Cour: Ollemersdiget. — L. Th.: Tre stednavne.
— Cl. E.: To pietistiske Præster. — P. H. Moos: En
Mindesten. — Laurids N. Lund: Dommedag. — Sam-
leren. — Regnskab over „Sønderjydsk Maanedsskrift“.

Nr. 4. — 1. OKTOBER 1929. — 6. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN

ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000

Reservefond 31.016.081

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes H. Jensen Toft

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

Humlekærren, Tønder

Tel. 255.

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydsk Maanedsskrift“

Nye Bøger:

H. Rørdam: En lang Omvej.

Lange og Seeberg: Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

J. Reiff: Gennem Skyttegrave.

Fr. Fischer: Slesvigske Folkesagn (Ny Udgave).

Ollemersdiget.

Af Dr. phil. Vilh. la Cour.

I.

I de seneste Aar har Pressen flere Gange omtalt et mærkeligt sønderjyds Befæstningsanlæg, som skulde strække sig omtrent fra Tinglev og op til Urnehoved — et System af Volde, Grave og vældige Palisader, som tilsammen havde dannet et Virke, der i Længde kunde maale sig med Danevirke og i Alder vistnok var ærværdigere. Hovedæren for at have paavist dette store Anlæg tilkommer Gaardejer H. P. Jørgensen, Uge, en af Egnens kendte Landmænd, lige interesseret i Øjeblikkets praktiske Virksomhed og, i Eftersporingen af Fædrenes halvglemte Gerning. Han har ikke alene i den lokale Dagspresse henledt Opmærksomheden paa Volddraget, men han har i „Sønderjydske Aarbøger“ (1928, S. 132 ff.), skrevet en længere Afhandling om „Olgerdiget“, som i ganske særlig Grad har fængslet hans Tanker og Fantasi.

Den videnskabelige Forskning har Gang paa Gang haft Anledning til at paaskønne, hvad der paa denne Maade er fremkommet fra interesserede Lægmands Side. De har givet Stødet til omfattende Undersøgelser paa bred Basis, de har — takket være et nøje Stedkendskab — kunnet eftervise Spor, som den fremmede næppe vil have faaet Øje paa selv, og de har ikke sjældent saa at sige intuitivt forstaaet den rette Sammenhæng, som siden er bleven videnskabelig bekræftet. Har nu og da Kombinationslysten taget Magten fra den nøgterne Iagttagelse, er dermed ingen Skade sket. Revisionen har altid kunnet sættes ind, naar det rette Øjeblik kom.

Det er da kun naturligt, at Rygterne om det mægtige, midtslesvigske Befæstningsanlæg længe havde lokket mig til en Undersøgelse, og i Aar lykkedes det mig under Hr. Jørgensens Vejledning at gennemse hele Strækningen, saa jeg kunde danne mig et selvstændigt Indtryk af Forholdet. Naturligvis kan et Par Dages Besøg uden Gravninger og lignende ikke bringe nogen Sikkerhed i Opfattelsen af Enkeltheder; men adskillige Aars Opmaalinger for Nationalmuseet af gamle Voldsteder — bl. a. ogsaa af Langvolde — har dog givet mig

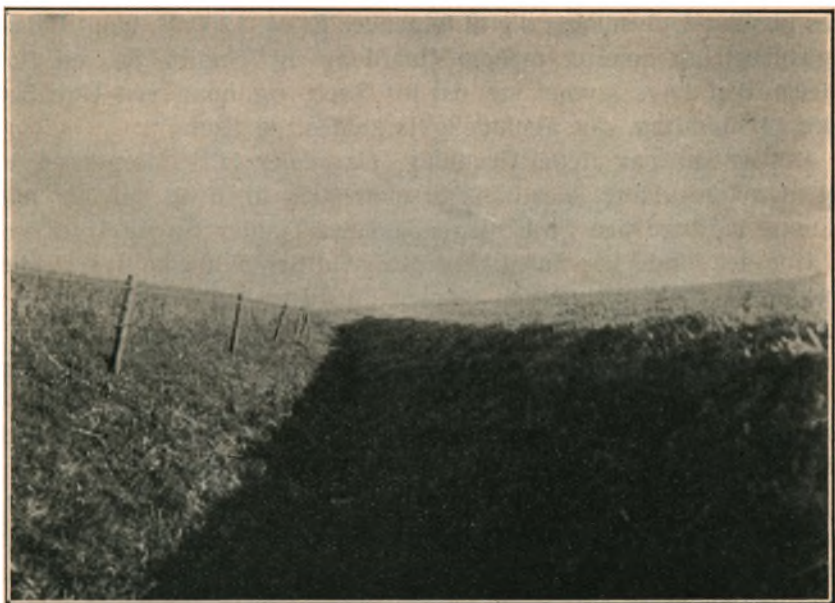
nogen Erfaring i at bedømme det sete, jeg savner ikke helt Stof til Jævnførelse, og mine Studier over ogsaa denne Egns Bebyggelses-historie giver min Forstaaelse af Befæstningsanlæggets Karakter en vis Baggrund. Jeg nævner ikke dette for at fremhæve mig selv, men for at retfærdiggøre min Adkomst til om Ollemersdiget at udtale Anskuelser, der i væsentlig Grad afviger fra de hidtil gængse, saaledes som disse er opbygget paa Hr. H. P. Jørgensens interessante Redegørelse i „Sønderjydske Aarbøger“. Men lad os nu først i store Træk lære den gængse Opfattelse at kende. — — —

Ollemersdiget (eller Olgerdiget, som det ligeledes kaldes) omtales allerede i 1819 af Pastor N. Outzen i Breklum. Paa hans Tid fandtes endnu syd for Tinglev paa Gaardeby Mark en Vold paa ca. $\frac{1}{2}$ Fjerdingvejs Længde, som mindede om et oprindeligt og langt større Anlæg. Thi, skrev han, Voldens Begyndelse skulde søges helt oppe i Uge Skov nær Urnehoved (i lige Linie ca. 11 km), hvor enhver Erindring om Navnet dog forlængst var gaaet tabt, og man nu kun kendte Betegnelsen „en Skanse“.

Voldresten paa Gaardeby Mark faar man et bedre Indtryk af gennem J. N. Schmidts Bemærkninger i „Antiquarisk Tidsskrift“ 1846—48. Han fortæller, at den strækker sig fra Sydenden af Tinglev Sø til Engene om Gaardeby, hvor Bjerndrup Mølleaa og Gejlaa forenes. „Den er omtrent 1500 Alen lang, 15 Fod bred og 4 Fod høj og viser Spor af høj Ælde. Foran den ligger paa Østsiden en Fordybning, en fordums Grav, der omtrent er 10 Fod bred og 3 Fod dyb. Baade Vold og Grav er bevokset med Lyng og sparsomt Græs. Omtrent paa Midten gennemskæres den af den fra Løgumkloster til Flensborg førende mindre Landevej, der gaar over Tinglev og Bajstrup. Paa nogle Skridt ved Vejens Sider er Volden udjævnet. Voldens sædvanlige Navn er *Olgerdige*, undertiden forandret til *Olger Danskes Dige*. Et andet Navn er *Ollemosvold*, som efter Bøndernes Forklaring skal betyde *Valdemarsvold*. De fortæller, at den, det hedder (= det vil sige) dens Fortsættelse, skal strække sig meget langt mod Syd, nogle siger til Husum. Ogsaa skal den begynde paa Søens anden Side, dog har jeg der ikke kunnet finde den“.

Outzen og Schmidt har det tilfælles, at de af Selvsyn begge kun kender Volddraget paa Gaardeby Mark. Dets Eksistens er hævet over enhver Tvivl, og forøvrigt kan man finde de sidste svage Rester af det afsat paa det tyske Maalebordsblad af 1878. Endnu ved Aarhundredskiftet saaes en lille Stump nær Banelinien fra Bajstrup til Tinglev; nu er selv det mindste Spor udvisket, og Navnet har været glemmt i lange, lange Tider. Kun tilfældigt støder man paa Minder om Virket. Saaledes blev der for ca. 30 Aar siden og atter i Fjor fundet flere Palisadepæle paa det Sted, hvor Volden maa have ramt Mosen

omkring Sydenden af Tinglev Sø. Her har man altsaa sikret sig mod at blive omgaaet ved at føre Plankevirket ud i Mosen — et Træk, som vi ofte støder paa, ligeledes ved middelalderlige Anlæg. Hvor Volden har ramt Engdraget ved Gaardeby, har derimod en tilsvarende Fremgangsmaade været upaakrævet, fordi selve Aabrinken er ret stejl og har en Højde paa 4—5 M. Her er der, saa vidt vides, heller aldrig fundet Pæle. Gaardeby-Voldens samlede Længde — fra Aa til Mose — maa have været ca. 1200 M., og Terrænet gør det sandsynligt, at den har strakt sig i en nogenlunde snorlige Linie. Ved mit

Graven mellem Bredmose og Vester-Bækeng.

Besøg havde jeg desværre ikke Held til at træffe Folk, som selv havde været med til at tage Palisader op. I Mosen mødte jeg kun yngre Arbejdere, som var ukendte med det, jeg søgte.

Naar vi forlader dette absolut sikre Volddrag, er vi imidlertid straks ude i det uvisse, i Rygternes Blæsevejr. Outzen søger Fortsættelsen imod N-Ø: i Uge Skov, „wo sich aber der Name schon längst verloren, und in eine Schanze verwandelt hat“. Det stemmer fortræffeligt med, at man heroppe endnu kender „æ Skans'“ (hvorom senere); men vi har jo ingen Beviser for, at „æ Skans'“ nogen Sinde har hørt sammen med Gaardeby-Volden. Det er kun en Formodning af Outzen. Og hvad Schmidt angaar, har han rigtignok hørt, at Volden skulde fortsættes paa den anden Side Tinglev Sø, men han har ikke selv kunnet finde den. I Parantes bemærket har han da søgt meget overfladisk; thi endnu i vore Dage er Resterne af Graven stærkt

synlige paa dette Sted, ja, det er det eneste Sted, hvor de ganske uomtvisteligt træder frem. Vi lægger imidlertid mere Mærke til en anden Ting: Schmidt har hørt af Bønderne, at dette „Olgerdige“ eller „Olger Danskes Dige“ eller „Ollemosdige“ skulde fortsætte „meget langt mod Syd, nogle siger til Husum“. Her faar man et tydeligt Indtryk af de Spekulationer og Kombinationer og Navnefortolkninger, som det gamle Volddrag har lokket Egnens Beboere til. Det er uden ringeste videnskabelige Værdi, men det afspejler Træk, som man møder ved lignende Anlæg rundt om i Landet.

Gør vi da de to gamle Forfatteres Vidnesbyrd op, indskrænker deres positive Oplysninger sig til følgende: Et ca. 1200 M. langt Befæstningsanlæg har spærret mellem Gaardeby og Tinglev Sø, en Fortsættelse skal have kunnet ses øst for Søen, og oppe ved Uge Skov findes et Volddrag, der almindeligvis kaldes „æ Skans“.

Det er nu paa dette Grundlag, Gaardejer H. P. Jørgensen har søgt at bygge videre, idet han har støttet sig til, hvad han har ment at kunne iagttage paa Strækningen mellem Tinglev Sø og Uge Skov.

For det første har han klaret det, som Schmidt ikke saa: Virkets Fortsættelse nærmest øst for Tinglev Sø. Der ligger her mellem to Engstrækninger — Bredmose og Vester-Bækeng — tydelige Spor af en Grav. Den kan følges over hele den Ager (Skinnevojsager), der skyder sig ud mellem Engene, og som er ca. 400 M. bred; men velbevaret er Graven kun paa en Strækning af ca. 150 Meters Længde, delt ved en Opfyldning i to Stykker. Her staar den meget skarpt, er ca. 4 M. bred foroven og ca. 1,70 M. dyb. Antydning af Vold findes ikke. Har der nogen Sinde været en saadan — og det maa man utvivlsomt gaa ud fra, — er den sporløst forsvundet. Synlige er derimod de Palisader, som ved begge Virkets Ender har dækket Overgangen fra fast Ager til Mose.

Det var netop disse svære Pæle, som i 1926 fik H. P. Jørgensen til at sysle med Ollemersdigets Mysterier, og en Prøvegravning, som Nationalmuseet lod foretage under Ledelse af Underinspektør, Magister Hugo Matthiessen, bragte Lys over Forholdet. Hvor Volddraget har ramt Moseranden, har det været støttet af to Rækker svære Egepæle, som et Stykke længere ude i Mosen er afløst af en enkelt Række. Pælene selv er ca. 75 Cm. lange og ca. 40 Cm. i Gennemsnit, dels plankehugget, dels staaende som Rundstokke i Mosen. De har været nedgravet i denne, ikke nedrammet, og de har vel oprindeligt raget et Par Meter op over Vand eller Sump; men i Aarhundredernes Løb er alt det bortraadnet, som ikke har været dækket af den sorte Tørvejord. Side om Side har disse vældige Pæle staaet — et fast uigennemtrængeligt og stejlt Værn, som ikke tillod nogen at slippe uden om Jordvirket og ind i Ryggen paa Forsvarerne.

Det maa tillægges den største Betydning, at Gaardejer Jørgensen har henledet Opmærksomheden paa dette interessante Mindesmærke ved „Skinnevej“ (Voj = Vad), og det var i høj Grad ønskeligt, om Resterne af Graven og de endnu bevarede Pæle kunde fredlyses! Det vilde være Synd og Skam, om et saa ejendommeligt Forsvarsværk fra en længst forsvunden Tid helt skulde udslettes. — — —

Henved 4000 M. længere mod NØ. — paa den anden Side af Landsbyen Uge — ligger det nu opdyrkede Tylsbjerg (paa vort Generalstabskort [urigtigt?] kaldt Todsbøl Bjerg). Vejen fra Povlskro og

Egepælene staaende i Bredmose.

over Uge Hede op til Landsbyen skærer over Bjergets Sydende, og baade mod Nord og mod Syd ligger der lave Mosestrækninger, henholdsvis gennemstrømmet af Uge Bæk og af Almstrup Bæk. Ogsaa her har man truffet sikre Spor af Virket. Palisader er mange Gange blottet i „Dyregravsengene“ nord for Tylsbjerg, strækkende sig fra et godt Stykke ude i Engen til det faste Land, og fornylig har man ligeledes syd for Vejen — men strengt taget paa tilsyneladende Højning — opgravet en Række af de kendte, svære Pæle. Virkets Enkeltheder kan ikke fastslaaes uden forudgaaende Gravninger; men der kan ingen Tvivl være om, at der ogsaa her ved Tylsbjerg — fra Eng til Eng — har været et ældgammelt Forsvarsværk, ganske svarende til det, vi traf nede ved Skinnevej. Ogsaa Paavisningen af dette skyldes H. P. Jørgensen.

Og derefter kommer vi til det sidste Led i Rækken „æ Skans“. Det er faktisk lykkedes den energiske Lokalforsker med stor Sandsynlighed at fastslaa dens Løb — om end kun i Hovedtrækkene. En gammel Mand, Antoni Skov, kunde oplyse, at der havde gaaet et Volddrag tværs over hans Mark, og at han selv havde været med til at jævne en Del af det. Nu skimtes kun de utydelige Spor i Hegnene mellem et Par af Agrene, og maaske kan Rygningen følges som en svag Hævning fra Hegn til Hegn — man har i hvert Fald Lov til at tro det. Ligeledes mener Jørgensen at kunne skelne baade Voldens og Gravens Profil i Skrænten til den nærliggende Petersborg Mergelgrav. Maaske. Under alle Omstændigheder maa Anlægget oprindelig have strakt sig fra Højden ved Gratbjerg i Uge Skov og ned til Mosen ved Ligaard — en Distance paa ca. 1600 M. — skønt dets Afslutning hverken det ene eller det andet Sted er klar, og gamle Folks væsentligste Erindring om Virket ligger i Udtrykkene, at man skal „hen ve' æ Skans“, eller man skal „aa den an'en Si'e æ Skans“.

Er man vandret fra Gaardeby ved Tinglev til Gratbjerg ved Urnehoved, har man tilbagelagt mellem 11 og 12 Km. i lige Linie. Fire Steder har vi paa denne lange Bane fundet utvetydige Vidnesbyrd om stærke Befæstninger: 1) ved Gaardeby, 2) ved Skinnevej, 3) ved Tylsbjerg og 4) ved Ligaard-Gratbjerg. Er det da Brudstykker af selve det ældgamle Ollemersdige, som her er paavist, og har der ogsaa imellem disse endnu kendelige Rester været en sammenhængende befæstet Linie? (Forts.)

Tre stednavne.

Af L. Th.

---

1. Tyvse.

Et af de navne, der har fundet de fleste former i skriftssproget i Tønder amt, er Tyvse i Abild sogn. Man kan finde baade den form, der staar over disse linier, Tyvsig og Tykskov. Johannes Kok skriver Tyksho og afleder navnet af mandsnavnet Tyge og —ho = Hoved: „byen“, skriver han, „har formodentlig ligget ved hovedet (udkanten) af en skov, og begge endelser (hoved og skov) har vel i begyndelsen været brugelige, indtil endelig den ene (hoved) sejrede i folkesproget, den anden (skov) i skriftssproget“. Den ny udgave af Trap skriver Tykskov i teksten, men paa det ledsagende kort findes formen Tyvse. Paa tysk har man dannet den herlige form Tückschau. P. Skovrøy har altid hævdet, at formen Tyvsig var den rigtige og at endelsen maa være —sig = lavt dalstrøg, sump, af oldnordisk sik

(sml. Sig ved Varde, Siggaard ved Ringkøbing, Fjerstedsig i Spandet sogn).

Imidlertid findes den ældste form, vi kender for bynavnet, i fortegnelsen over „Frøkenkat i Løgumkloster Len 1548“ og skrives Tyufshodt, hvilket nu vil svare til formen Tyvshoved. I virkelighed skyder det jordsmon, den lille landsby ligger paa, sig frem som en bakke eller et hoved mod nord imod den lave hede og mose i Ellum i Løgumkloster landsogn. Man har naturligvis aldrig kunnet tænke paa at kalde en landsby paa en bakke for „sig“, og det er lige saa urimeligt, at et oprindeligt skov har kunnet slides af til „se“. Derimod er der sprogligt intet i vejen for, at Tyvshoved kan blive til Tyvse, og den naturlige beliggenhed taler ganske som den ældste bevarede form for, at det navn, der i dag kaldes Tyvse, nedstammer fra et oprindeligt Tyvshoved, i sin endelse ganske svarende til navnet Ellehoved for en landsby et par mil sydligere, lige syd for grænsen mod Tyskland.

2. Gåsblok.

I Nørre-Løgum sogn, omtrent midtvejs imellem Kløjning og Nørre-Løgum ligger Gåsblok, i Trap kaldet Gårdsblok, af den tidligere tyske lærer, gårdejer H. Schmidt på stedet altid skrevet „Gorsblok“ i Oldekops tyske topografi kaldet Gaarblock. En blok er ifølge Feilbergs ordbog „Agre, som ligger samlede i et stykke, fra udstykningstiden et større skifte i agrene; et kort stykke agermark“. Feilberg anfører navnet fra Agerskov og fra Malt. Det findes rundt om i Nordslesvig som marknavn, f. eks. i samme form både i Landeby og i Løgumgård.

I Roost i nabosognet Arrild er Svinblok i følge overleveringen det markstykke, som svinene dreves hen på i fællesskabets tid (dog med undtagelse af P. Enmercks; han havde efter udskiftningsdokumentet ret til at græsse sine svin på byens søndre gade). Fra andre byer på egnen kan nævnes Tarreblok, Vandblok, Lundblok, Hedeblok.

I Favstrup ved Christiansfeld findes et Gåsblok, og der er næppe tvivl om, at det er det samme navn, vi har i Nørre-Løgum sogn eller i det nørre sogn, som man altid siger i Løgumkloster. Desværre foreligger der ikke gamle former af navnet; men det er nok gæssenes markstykke, og der er ingen grund til at skrive det anderledes, end det kaldes: Gåsblok.

3. Svinborg.

I Højst sogn ligger Store og Lille Svinborg, i fortegnelsen over „Mathies Gørtzen til Solvycks Lanster“ 1543 kaldet Svineborch. Nu må man ikke have alt for stor tillid til en sådan skrivemådes betydning. De to stednavne, der nævnes lige forinden, hedder Eldehusen og Lunsegarde, og det oplyser jo ikke stort til forståelse af de så selvindlysende navne Ellehus og Lundsgård.

Det kan dog have sin betydning at nævne det gamle navn. Det viser i det mindste, at navnet Svinborg er gammelt og ikke for eksempel et nyt smædenavn. Dets betydning er vist ikke ganske sikkert. Fordi det begynder med svin, er det ikke givet, at det har med dyret svin at gøre. Forstavelsen svin, skriver Steenstrup, viser ret ofte hen til svidning, altså at skov eller hede er bleven afsvedet — Svinninge ved Vordingborg, Svinninge ved Svendborg. Sidstnævnte købstad hed jo også i gamle dage Swineburgh; „man kan slutte“, siger Holberg, „at indbyggerne af bevægelige årsager har forandret Svinborg til Svenborg.“

Der er næppe anden forklaring for et navn som Svinhøj i Arrild sogn, end at dette sted har set lyngen afsvides. Ganske så i øjne faldende er den samme forklaring ikke for Svinborg i Højst sogn; men det rimeligste er dog, at Svinborg er den bakke eller det bjerg, hvor lynen er sveden af, og at navnet hverken har forbindelse med svin eller borg ud over et tilfældigt lydfællesskab.

To pietistiske Præster.

Præsterne Søren Wedel og Johan Peter Brorson i Døstrup.
Efter Pastor Jørgensens „Chronik des Kirchspiels Døstrup“ ved Cl. E.

---

1. Søren Wedel.

Om Præsten Søren Wedel siger Tavlen i Kirken: „H. Søren Wedel 1722 efter hans Fader, var Præst 32 og Proust i 11 Aar, døde 1754. Aetat. 60“.

Hans Svigersøn Joh. P. Brorson har givet en udførlig Levnedsbeskrivelse, der findes trykt i Sdj. Aarb. 1923 og derfor ikke skal gentages her. Afdøde Biskop Gabriel Koch i Ribe ejede de udførlige Personalier, der blev læst fra Prædikestolen ved Søren Wedels Begravelse, og deraf skal her gives et lille Uddrag:

„Personalia.

Som den Retferdiges Ihukommelse er til Velsignelse, saa er det billigt, at vi Gud til Lov og Priis, voris afdøde den Velærværdige og Høylærde nu sal. Hr. Søren Wedel, fordem vel meriterede Proust i Løe-Herred og Sogne-Præst for Døstrup Meenighed til skyldig Æreminde, de sørgende til Trøst og os alle til et opbyggeligt og Efterfølgelses-Værdigt Exempel melde noget om hans fornemme Herkomst, priselige Levnet og salige Død.“

Der følger nu en udførlig Redegørelse for hans „fornemme Herkomst“, Fødsel, Daab og *Uddannelse*. Forældrene holdt først Huslærere hjemme, sendte ham saa i hans Alders 16. Aar „til Tønder til den daværende berømte Her Rector Owerbeck“. 17 Aar gammel kom han til Universitetet i Kiel, og 2 Aar efter, 1713, til Jena, „for at høre der den store Theologum Doctor Budaem“. Fra Jena reiste han 1715 til Halle, „hvor han forblev kun et halvt Aar, men det var et ret vel-signet halv Aar for hannem, som han saa tit Gud til Ære sagde, og naar han kom til at tale om sine gamle himmelsindede, men nu salige Lærere i Halle, saa var han i sit rette Element, og Alting begyndte at leve op hos hannem“. Ved Universitetet i København tog han teologisk Embedseksamen og fik Laudabilem. Et Aar var han Huslærer paa Fyn og blev derpaa 1722 adjungeret Faderen i Embedet i Døstrup.

„Anno 1726, da han var i hans Alders 32 Aar, indlod han sig efter foregaaende Guds Paakaldelse og samtlige Paarørendes Samtykke i den hellige *Ægteskabsstand* med den daværende Hæderbaarne og dydædle Jfr., men nu sørgel. efterlevende Enke Marie Elisabeth Wedel, den Velærværdige og Høylærde nu Sal. Hr. Lago Wedels, fordm Sognepræst for Nustrup Meenighed og Proust i Gram Herred, hans Elskeligste ældste Jfr. Datter“. Deres „kierlige og fornøiede“ Ægteskab var velsignet med 7 „ynskelige“ Børn, af hvilke de 4 overlevede ham.

Personalierne roser derefter hans Embedsførelse og taler om hans *personlige Fromhed* med følgende Ord: „Guds Ord var hans høyeste Deel. Derfor søgte han ey alleene af yderste Evne at forsvare samme, men han var og hver Morgen gandske tiilig, tit før andre stod op, i sine Klæder i sit Kammer, og holdt sin Andagt i nogle Tiimer med Guds Ords Betragtning, saa vel som og Bøn og Sang og indsamlede saaledes paa den rette Tiid den himmelske Manna til sin Siæles Føde, førend der kunde komme hannem derudi nogen Forhindring i Veyen. Hvad Under var det altsaa, at han Dagen over kunde gaa som en Jedidiah, det er Herrens Elskelige, og være velbehagelige for Gud og Mennesker“.

Personalierne roser senere hans Gavmildhed mod de fattige og taler til sidst om hans *Sygdom* og Død. Han var i mange Aar haardt angrebet af det, „som kaldes Malo Hypecondriaco“. Pastor Jørgensen mener, at han i sin hypochondriske Tilstand somme Tider ikke har været helt aandsklar, som naar han f. Eks. i Kirkebogen lader en ung Mand udstaa en haard Barselseng: „1749 Dom. VII. p. Trin. Jef Jensens Søn, Jens af Winum, som udstod en haard barselseng, æt. 26 Aar 7 Maaneder“; eller naar han den 7. Aug. 1745 lader 2 Per-

soner drukne „ved en uformodentlig Hændelse paa en Kane (Baad, tysk Kahn) i Brede Aa“.

Allerede som ung Student sluttede Søren Wedel sig af fuldt Hjerte til *Pietismen*, der gik hen over Egnen. Brorson skriver: „Han søgte strax med ald Flid og Troskab her at udbrede Christi Rige og deri troelig assisterede sin k. Hr. Fader og hialp ham at afskaffe alt, hvad endnu af forargerlig Juleleeg og Pastelavns-Løben hist og her kunde være tilovers. Før han blev Præst, var han (tilligemed hans Broder og Mons. Enewald Ewald) af Lærdom og Gudsfrygt her i vore Egne en berømmelig Student, som med dem begge holdt Gudelige Forsamlinger og Bedestunde hist og her i Byerne og har siden i hans Embede her paa Stedet været en nidkær og Gudelig Lærere“.

Søren Wedel støtter og fortsætter Faderens Arbejde for *Skolevæsnet* i Sognet. Der oprettes Skoler ude i Byerne. Allerede 1735, inden den kong. Forordning af 1739 om Skolerne paa Landet kommer, har Døstrup Sogn 4 Skoler, som Sognefolkene selv har bygget og vedligeholder, og hvis Lærere de selv underholder og lønner. Foruden Degneskolen i Døstrup er der 1725 bygget en Skole i Drengsted, 1732 en i Lovrup og 1733 en i Vinum. Hver Søndag holdt Søren Wedel *Katechisation* i Kirken. Fra Mikkelsdag af til St. Peders Dag holdtes der *Katechisation* i de længere borte liggende Byer, enten Søndag Eftermiddag eller ogsaa Søndags Formiddage.

1735 indførtes *Konfirmationen*, der jo i de omliggende slesvigske Sogne længe havde været i Brug.

Pastor Søren Wedel døde den 21. Juli 1754, hans Enke den 18. Juni 1767. Om hende skriver Svigersønnen Brorson: „ . . . var og især i mange gode Skrifter belæst og over hendes Kjon i adskillige især Theologiske Videnskaber meget kundig og erfaren.“ Ægteparrets ældste Datter Anna Elisabeth var gift med Efterfølgeren Joh. P. Brorson, Datteren Catharina boede ugift hjemme, Sønnen Nissenius Wedel var Præst ved St. Laurentii paa Før, og Lago Wedel var Præst for Maugstrup og Jægerup Menigheder.

2. Johan Peter Brorson.

Paa Tavlen i Kirken staar: „H. Johann Peter Brorson, som var Catechet ved St. Nicol. Kirke i Kiøbenhavn, blev Præst 1754 og ægtede Hans s. Formands Datter, var Præst i 36 Aar, Provst i 12 Aar, døde 1791. Aetatis 65“.

Brorsons udførlige *Selvbiografi*, hvori han med særlig Velbehag dvæler ved sin fornemme Slægt, er meddelt i Sdj. Aarb. 1923. Her skal kun gengives det vigtigste. Han blev født d. 1. Apr. 1726 i Bedsted Præstegaard. Hans *Fader* Nicolai Brorson var en Broder til Hans Adolph Brorson. Da Joh. P. Brorson var 9 Aar gammel, blev

Faderen Slotspræst i Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød og Herløv, og to Aar efter blev han Sognepræst ved St. Nicolaj Kirke i København. Fem Sønner blev Præster.

Joh. P. Brorson blev 1750 kaldet til Katechet ved St. Nicolaj Kirke i København, og 1754 blev han Sognepræst i Døstrup. Aaret efter blev han i Døstrup Præstegaard af Farbroderen, Biskop Hans Adolph Brorson, viet til Søren Wedels ældste Datter Anna Elisabeth Wedel. Indtil 1766 var der i dette Ægteskab født 7 Børn, hvoraf dog kun 1 Søn og 3 Døtre var i Live.

Brorson har i Døstrup Præstegaard efterladt sig flere *Digte*, hvoraf Pastor Jørgensen i Sognekroniken meddeler nogle Prøver. De synes dog ikke i mindste Maade at kunne sammenlignes med Farbroderens. Hans Stil er, ogsaa i de efterladte Prædikener og Bønner, ikke saa lidt oversvømmende og opstyltet. Endnu over 100 Aar efter hans Død mindedes dog endnu nogle af hans Digte, der var gaaet fra Mund til Mund i Sognet, saa Pastor Jørgensen kunde optegne dem.

Med særlig Tilfredsstillelse optegner Brorson, naar det er lykkedes ham at *opvække* en af Sognefolkene: „Dom. Mis. Dom. 1768 blev Anna Jes Datter, Jes Andersen Skrædders Datter af Winum, begravet, som blev opvakt i den Tid, hun gik til Undervisning til Confirmation“. — „Samme Dag (26. Nov. 1769) blev den gudfrygtige Anna Anders Datter af Lourup begravet, som blev opvakt, da hun for 8 Aar siden gik til Confirmation hos mig, og var paa hendes Sygeseng fuld af en brændende Kierlighed til Jesum, et levende Haab og inderlig Længsel efter at vandre hjem til Herren“.

Han synes at have givet Sognet et godt *Eksempel i Næstekærligheden*. Han skriver saaledes: „Løvedag Morgen Kl. 8 (1766) døde Anna Maria Skrædder Hans Johansen Keis Hustru i Winum, som blev begravet Onsdag d. 27. Aug. . . Denne Skikkel. og fattige Kone døde af gruel. Krebs-Sygdom, som i rødt Kiød groede ud ved den høyre Side af Halsen i 2 store stykker, som derfra hængte ned, og til Erindring om, hvor rar den sande christl. Tro er, den der er virkende formedelst Kierlighed, at disværre den Kierlighed er kold i Mange, vil ieg her melde, at hun og hendes syge Mand i de sidste Uger hun levede, allene for deres Armods Skyld ikke kunde faae Huus heri Sognet, men blev kiørt fra en Bye til en anden, og da ingen vilde tage imod dem, laae de begge i mit Huus over 3 Uger, indtil ieg fik vor kiære Øvrighed bevæget til at faae dem, formedelst en strænge Ordre, ind i deres forrige Logement hos Peder Christensen Skrædder i Winum, som ieg maatte love at betale deres Husleie aarlig 16 Mark. Mine Sognefolk var ellers villige til at bære Mad om til dem her nogle Dage fra hvert Huus over hele Sognet. . .“

Det var intet lille Offer, Brorson bragte ved at tage disse Folk sit Hus, hvad man ser af følgende: „Onsdagen d. 21. Oct. 1767 blev Hans Johansen Kei Skrædder, som tilforn var i Winum, og døde i Døstrup, begravet. N. B. Hans Hustru blev begravet den 27. Aug. 1766 vide supra. Denne hendes Mand, som ieg hos adskillige leiede Huus til, havde i Hans Kalslunds Huus ved hans Hustrues Forsømmelser svær Mangel paa den fornødne lovede Tilsyn og derfor han i stoer Armod blev hentæret af Luus og Raadenhed, kom derfor til Huuse hos Jacob Johansen Fleming i Døstrup, hvor han nydte alt godt og døde Søndag Morgen d. 20. Oct.“

Dette Eksempel viser tillige, at *Fattigplejen* til Trods for Pastor Wedels Omsorg endnu ikke var fuldkommen. Hvor meget man endnu brugte den gamle Praktik, viser følgende: „Pintse Løverdag d. 26. Mai 1790 blev en Tigger, en gl. aftacket Soldat Jørgen Sørensen begravet paa Døstrup Kirkegaard, som af de Sønderwollumer blev lagt paa Veien med en Sadde under Hovedet nær hos Nørwolm*), hvor en skikkel. Gaardmand Peder Jørgensen i Nørwolm paa Christi Himmelfartsdag d. 13. Mai tog ham i Huus og Herberge og der døde han den 18. Mai og derfra blev han begravet. æt. 53. Han var fød i Allerup, og hans rige Broder, som er Smid i Roost i Arrildt Sogn, vilde ikke lade ham begrave“.

Kort før Brorsons Embedstiltrædelse var der kommet nye *Stolestader* i hele Kirken, nu anbragtes 1763 en Dør foran *Opgangen til Prædikestolen* med følgende Indskrift:

Styrk dem, som os frembærer
Din Naades søde Bud.
Lad hver, som andre lærer,
Selv være lært af Gud.
For Jesu Christi Blod
Lad Mørkheds Magt beskiemmes
og Ordets Kraft fornemmes
I alles Hierte Rod.

Dette til Erindring opsat af
Hr. Joh. Pet. Brorson
Pastor loci.

I Brorsons Tid udførtes den store *Landboreform*. Bønderne fik deres Gaarde i Selveje, og Jorderne udskiftedes. (Udførlige Beretninger i Sognekrøniken).

Brorson døde den 10. Jan. 1791, 64 Aar gammel. Hans Enke døde den 23. Juni 1795, og begge begravedes i Kirken. En ugift Datter Ida Hedwig Brorson døde i Døstrup Præstegaard d. 1. Nov. 1838.

*) altsaa lige over Sognegrænsen.

En Mindesten.

Af Pastor P. H. Moos.

Ved Vejen fra Kliplev til Bjerndrup, ca. 1¹/₂ km Vest for Kliplev, staar der en Sten i det søndre Stendige, den ligger i Jorden, saaledes at Stenens Overside ikke er højere end den omgivende Jord; der er paa Oversiden indhugget et M.

Stenen siges at være sat til Minde om et Drab, som skete her den 13. Juli 1835. Det var Søndag Aften Kl. 8, at to Svirebrødre kom i Strid om en Brændevinskrukke. Det endte med, at Skrædder Henrik Selner fra „æ Kaadnervej“ ved Oksevejen kastede Chresten Johannsen, Inderste paa Kliplevmark, saa haardt mod Stendiget, saa Hovedet saaredes stærkt. Derefter gik Skrædderen hjem. Endnu Mandag Morgen saa flere forbipasserende, deriblandt Skrædderen, ham ligge der; men da han oftere var fundet i beruset Tilstand, lod man ham ligge; han antages at være død Kl. 5—6 Mandag Morgen. Saa snart Skrædderen hørte, at han var død, blev han greben af Angst og Anger og meldte sig selv til Øvrigheden som Drabsmand.

Pastor J. P. Petersen tilføjer i Kirkebogen: Sirak 8, 20; her læser man: „Begynd ikke Strid med den, som er opfarende, og gaa ikke gennem Ørken med ham“.

Man kan skønne, at den dræbte ikke var nogen afholdt Person; hans Enke siges at være gaaet i Forbøn for Drabsmanden. Det hjalp dog ikke, han maatte i Tugthuset i Glückstadt. Mens Selner er der, føder hans Hustru et stakkels vanskabt Barn, der til øjensynlig Lettelse for alle døde 5 Dage efter Fødselen.

Det er et lille Indblik i menneskelig Elendighed: De to finder Fornøjelse i at sidde og svire, det ender med uforsægtigt Drab; det gaar haardt ud over Familien.

— Hvem der har sat Stenen, kan ikke opspørges. Er der nogen af Læserne, der kan oplyse, hvilke Tanker man forbandt dermed; skal det indhuggede M betyde „Mord“ eller hvad?

Dommedag.

Af Laurids N. Lund.

Dommedag hedder et lille Engstykke nede i Roager Byenge lidt Vesten for Byen. Ifølge to gamle forlængst afdøde Mænds — Laurids Nørgaard og Benned Warming af Roager — enslydende Beretninger kommer Navnet af, at der her fra Ufredsårene i gammel Tid

skal ligge en fremmed Soldat begravet, der var bleven skudt her ved Byen. En Kosak eller Polak fortalte de. Der var så ved hans Grav bleven sagt: „Her skal han nu ligge til Dommedag.“ Deraf fik så Engen Navn.

Hvad jeg mener, der gemmer sig i Sagnet af Virkelighed, er følgende: Det kan ingen Kosak være, for Kosakkerne har været her på Egnen eneste Gang i 1814, og fra så sen en Tid vilde der have været nøjagtig Beretning derom. Vi skal derfor tilbage til de store Ufredstider i det 17. Aarhundrede, da den jyske Halvø gennem tre store Krige blev hærget og plyndret af fremmede Soldater fra flere Lande. Usikkerheden i Landet var stor i de Tider, og Forbitrelsen blandt Befolkningen mod de fremmede Soldater var ikke mindre. Det er vist ofte hændt, at fremmede Soldater, der plyndrende har færdedes på egen Hånd, er bleven dræbt af Befolkningen. Deres Lig er så bleven begravet på Steder, hvor man mindst tænkte på at søge efter dem. Alt taler også for, at en Grav på dette Sted skulde være skjult mod Eftersøgning. Jeg antager, at det er en Soldat af Hjelpehæren, der kom herop under den sidste Svenskekrig, og som bestod af kejserlige, brandenborgske og polske Tropper, der her ligger begravet.

Han er næppe falden i Kamp mod Svenskerne; thi efter hvad Kinch fortæller, så havde Svenskerne rømmet Ribe flere Dage, inden Hjelpehærens Tropper indtraf hertil, og hans Kammerater havde næppe heller begravet ham på dette Sted. Ordet, at her skal han nu ligge til Dommedag, tyder også på, at det er af Egnens Folk, han er bleven begravet; de havde næppe ændset Begravelsen, hvis ikke de havde besørgt den. Endvidere synes jeg også, den tyder på, at den fremmede Soldat har været en Ugerningsmand, idet man ved at tænke på hans og hans Kammeraters Misgerninger over for Befolkningen har forestillet sig, hvordan det vilde gå ham herfor på Dommens Dag. Man skulde jo synes, dette Ord burde have været møttet på hans Drabsmand, men nej, det lader til, at han er sagesløs. Han må have handlet i Nødværge. Det er den dræbte Soldat, der må grue for Dommen. — Drabet må have fundet Sted på en af de to Gårde, der ifølge den gamle Udskiftningsprotokol tilsammen udgjorde den hele Nørgård. Begge Meddelere er nemlig Mændene herfra. Engen, hvor han ligger begravet, hører ind under dem, og de havde den vistnok ogsaa i Brug før Udskiftningen. De to Gårde lå desuden noget fra den øvrige tæt sammenbyggede By nord for Gaden, men lige ved Alfarvejen, Hærvejen syd fra efter Ribe. Deres lidt afsides Beliggenhed fra den øvrige By har måske voldt, at de var mere udsat for Overlast fra de fremmede Soldaters Side.

SAMPLEREN.

Varsel. Det var herinde hos gamle Johan Iversen i Ullerup. Der tjente en Pige. Hun var gaaet udenfor, og da kom der en hvid Skikkelse op for Karlekammervinduet og raable tre Gange paa Peder Smed. Alle i Huset hørte det, og de rendte ind til gamle Peder Iversens Seng. Han var saa gudfrygtig og spurgte, hvad det kunde betyde. „Peder Smed“, sagde den gamle, „beskik du dit Hus, for det er slet ikke andet end som Raab til Dig“. Aldrig længe efter blev han syg af Vandsot og døde.

Ingeborg Terp, Ullerup, ved C. Ludvigson, Aabenraa.

Alsiske Tingsteder. Egen Herredsting blev tidligere holdt under aaben Himmel paa den store Plads ved Egen Kirke, men efterhaanden gik det ind, og man holdt det saa i Kroen. Grunden, hvorfor man ophørte at holde det i det frie, skulde især være, fordi Herredsfogdens Frue ikke kunde finde sig i de gamle Skikke, naar man f. Eks. sluttede et Skøde, at Herredsfogden da plejede at faa en Græstørv over Hovedet.

Dette Herred havde sin egen Herredsfoged og Tingskriver. Herredsfogden boede paa Nicolai Møllers Boel i Dynneved, og hertil hørte ogsaa den lille Ø Katholm. Da senere Egen Ting blev flyttet til Svenstrup, og Herredet blev forenet med Nordborgherred under en Herredsfoged, der boede paa Nordborg, opstod der en Strid imellem Herredsfogden og Boelsmanden paa dette Sted i Dynneved angaaende Øen Katholm. Herredsfogden paastod, at Øen hørte hans Tjeneste til og ikke dette Boel. Striden blev imidlertid bilagt paa den Maade, at den lille Ø skulde tilhøre Bolets Ejer, men

til Gengæld skulde denne aarlig betale til Herredsfogden 5 Rbd., hvilket endnu er Tilfældet.

Ved Pælværket i Tandslet Sogn har der forhen ogsaa ligget et Tingsted, hvor man endnu til over Midten af forrige Aarhundrede plejede Ting under aaben Himmel. Det har maaske været Tingsted for det saakaldte Gammelgaards Lehn. —

Pastor C. Knudsen, Lysholm, ved C. Ludvigson, Aabenraa.

Spøgelset paa Katholm. En Bonde ejede Øen Katholm. Han havde en Karl, der vogtede Kvæget. Medens han sad og spiste sin Mellemmad, kom der et underligt Spøgelse og vilde spise med ham, og da han vilde flygte for Spøgelset og sejle til Lands i Baaden, kom Spøgelset med og sejlede til Land og sprang op paa Land og løb bort. Han fortalte det til Bonden. Men Bonden vilde ikke tro det og sagde, at han kunde blive hjemme den Dag hos dem for at se, om det var sandt, at Spøgelset var fulgt med. Men om Aftenen, da de skulde have Risengrød, sad der 5 Fingre i Grøden. Da sagde Bonden, at det var sandt, og hvem der kunde opdage det Spøgelse, maatte faa hans Datter til Kone. En Lærer, som vilde have Datteren, vilde gerne have fat i Spøgelset. Men han havde ikke Kræfter nok til at gribe det. En Aften kom en Møllersvend gaaende forbi en Luge i Porten, og da kom Spøgelset ud af Lugen. Mølleren greb Spøgelset og afklædte det og saa, at det var en Kineser. Han bar ham til Bonden. Han havde været med et kinesisk Skib, som var gaaet under der.

Peter Jensen, Stolbro, ved C. Ludvigson, Aabenraa.

„SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT“

1. JULI 1928—1. JULI 1929.

Abonnenter.

„S. M.“	havde ved Udgangen af 1. Aargang	267	Abonnenter
—	” ” ” ” ” 2. ”	375	”
—	” ” ” ” ” 3. ”	394	”
—	” ” ” ” ” 4. ”	375	”
—	” ” ” ” ” 5. ”	381	”
Af disse	381 ” ekspederedes gennem Postvæsenet	50	(Nedgang 9)
	” ” Boghandelen	45	(” 5)
	direkt	286	(Opgang 20)
Abonnenterne er bosiddende:	i Tønder Amt	148	
” ” ”	i Aabenraa Amt	68	
” ” ”	i Haderslev Amt	46	
” ” ”	i Sønderborg Amt	44	
” ” ”	i det øvrige Danmark	64	
” ” ”	i Tyskland	8	
” ” ”	i Sverige	2	
” ” ”	i Svejts	1	

Indtægter.

Abonnement og Annoncer.....	2117,87	Kr.
Tilskud fra den Hjelmsjerne-Rosencroneske Stiftelse.....	200,00	”
Tilskud fra „Hist. Samfund“.....	200,00	”
	<u>2517,87</u>	<u>Kr.</u>

Udgifter.

Honorar	20,00	Kr.
Trykning, Billeder, Clicheer.....	1731,00	”
Porto, Korsbaand m. m.	313,16	”
Renter	56,90	”
Overskud (Balance).....	391,41	”
	<u>2617,87</u>	<u>Kr.</u>

Maanedsskriftet balancerer med Nød og Næppe og dette kun, fordi det ikke betaler Honorar til Medarbejdere eller Udgivere og ingen Godtgørelse for Ekspedition.

Vort Maal er at gøre Indholdet rigere og Prisen lavere. Skal dette lykkes, maa Maanedsskriftets Venner hjælpe os med at skaffe nye Holdere.

En Ven i Døstrup har i Aar ved ihærdigt Arbejde bragt Holder-tallet i Døstrup Sogn op paa 24.

Gid der var mange, der vilde gøre et lignende Arbejde!

Tønder, den 20. September 1929.

Ci. Eskildsen.

H. Lausten-Thomsen.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Om nogle Dage udkommer
Cl. Eskildsen:

Østfront-Vestfront

som sikkert bliver en af de
interessanteste Krigsbøger.

Bogen, som er gennemillustreret med
egne Fotografier, bedes allerede bestilt nu.

Hans Beck's Boghandel

Tønder.

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Indland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

V. J. LUND

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40

Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

STOREGADE 24 TLF. 378

N. PICULELL

Sønderjydsk Maanedsskrift Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.
